

Bouvignelezing – 29 juni 2023

Met water een grens over versie 2706/1930

Het is een eer de aftrap te geven voor deze Bouvignelezing. Water is het blauwe goud, zonder water geen later. Ik hoop op de start van een traditie, een blijvende samenwerking over de grens heen. Praktisch, doelgericht en doortastend. Dat is in ons gezamenlijk belang, de noodzaak staat vast.

In de Sahara hebben ze een rijke woordenschat om zand in alle verschijningsvormen te beschrijven. Mensen die in de poolstreken wonen hebben verschillende woorden voor sneeuw. Nederland en België, de Lage Landen, zijn verbonden door de geschiedenis én het water. In die Lage Landen zijn er ten minste 50 verschillende gezegden over water. Het komt tot aan de lippen, er worden spijkers in

gezocht, er moet nog veel water door de Rijn, de Maas, de Schelde of de Leie stromen. Het stroomt over de schoenen en ook over Gods akker.

Al hebben wij daar de laatste 1200 jaar stevig aan gesleuteld. Dat is misschien ook wel een deel van het probleem rond water. We hebben het water de ruimte ontnomen en dat doen we, tegen beter weten in, nog steeds.

We hebben dijken aangelegd, waterlopen recht getrokken, beken en rivieren gekanaliseerd. We hebben in Nederland én Vlaanderen in meer dan één opzicht flink gepolderd. Twee landen, een gedeeld kenmerk, de lage ligging. De lage Landen. De spreuk 'wie het water deert, die het water keert' is gevleugeld. De Waterwolf moest bedwongen worden. De lange reeks van overstromingen en rampen leidde ertoe dat Lely de stoot kon geven tot de Zuiderzeewerken en de Flevopolders. In 1953 was er de stormvloed die in heel West-Europa slachtoffers maakte. Dat laatste wordt

trouwens vaak over het hoofd gezien. Het leidde tot de Deltawerken. De plannen daarvoor lagen al in een bureaula. De mentaliteit was dat water beheerst moest worden.

Bij een Maasconferentie zag ik een filmpje over de veranderingen die door de eeuwen heen zijn uitgevoerd, steeds rechter getrokken, steeds het water sneller afvoeren.

Water moest je tegen houden, lozen. Het land moest bruikbaar zijn, de voeten droog, dat was het devies. Onze landen, de Lage Landen met hun polders en ontginningen, zijn er door gevormd. We bouwden woningen en bedrijven in diepe polders, namen de uiterwaarden steeds meer in gebruik. Het water werd weg georganiseerd. De laatste twintig jaar is er het besef dat het zó niet langer kan. Het principe werd water beheersen door ruimte creëren. Het Deltaprogramma zette vervolgens in op een aanpak van te veel water, de kwaliteit van het water en voldoende drinkwater. Het

westen van ons land is afhankelijk van oppervlakte water.

De afgelopen jaren werd daar het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie aan toegevoegd. In dit programma staan maatregelen en projecten die ervoor moeten zorgen dat Nederland in 2050 waterrobuust en klimaatbestendig is ingericht.

En er is nóg een element, een dimensie, bijgekomen: het grondwater. We zien het niet en gebruiken er ongemerkt steeds meer van. We lozen het water zó snel dat er bij droogte een tekort aan oppervlaktewater is en het grondwaterpeil niet of niet voldoende wordt aangevuld. Dat werd in de Volkskrant van 20 juni nog eens krachtig onderstreept.

Er is nu een fundamentele omslag in denken en doen nodig. Er zijn verschillende ontwikkelingen die samen komen en die keuzes noodzakelijk maken:

- De Lage Landen zijn dicht bevolkt. Dat vraagt ruimte, ruimte voor woningen, voor wegen, voor natuur, voor landbouw. Ik heb dat de slag om de ruimte genoemd. Brabant zou tweemaal zo groot moeten zijn om aan alle wensen te voldoen. Bij de inrichting van het land is steeds het gebruik bepalend geweest. De waterhuishouding werd aangepast om bijvoorbeeld huizen te kunnen bouwen of om voedsel te produceren.

Het heeft negatieve gevolgen gehad voor de waterhuishouding, waterkwaliteit, de landbouw, de biodiversiteit en de natuur. Er is nu eens te veel, dan weer te weinig water en er zijn problemen met de waterkwaliteit.

Bodem en water zouden leidend moeten zijn bij het gebruik van ruimte. Dat vraagt om een grote omschakeling, bijvoorbeeld niet bouwen op plaatsen waar het water ruimte nodig heeft. Dat besef is er al langer.

In de Vierde Nota Waterhuishouding wordt in 1998 voor Nederland een beeld geschetst waarbij de grondwaterstand zou moeten worden gebruikt als basis voor de regionale inrichting. In 2000 heeft de provincie Noord-Brabant een onderzoek laten doen naar water als ordenend principe.

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat werkt nu aan het programma “Water en Bodem sturend”.

Het moet structurerende keuzes meegeven aan bijvoorbeeld het Nationaal Programma Landelijk Gebied en daarmee straks het Brabants Programma Landelijk gebied.

- De vraag naar water stijgt, voor de industrie, voor de huishoudens en voor de landbouw. Het gebruik van grondwater stijgt en de voorraad is niet oneindig. De industrie werkt aan beperking en hergebruik. In dat opzicht is er het voorbeeld van Bavaria. Het water voor het bier komt uit grondwaterlagen die vanuit België gevoed worden, het productiewater wordt gezuiverd en komt via het project Bier-Boer- Water de landbouw ten goede. Wij zelf gebruiken het meeste grondwater voor drinkwater en in het huishouden. De grondwatervoorraad moet op peil blijven, het water moet uit de kraan blijven komen. Waterschaarste speelt niet alleen bij ons. In Californië is de nood zo hoog dat Los Angeles nadenkt over de zuivering van rioolwater tot drinkwaterkwaliteit. We onttrekken simpelweg te veel grondwater en dat geeft op termijn problemen met de drinkwatervoorziening.

Voor het grondwater zijn Nederland en België één geheel. Dat is een groot gezamenlijk belang.

- We merken de gevolgen van de verandering van het klimaat. Kijk naar buiten en je ziet de droogte. Droogte na een zeer nat voorjaar. Nu eens water te veel, dan weer - en soms plotseling- véél, véél te veel water. Het watersysteem zoals we dat ingericht hebben is een turbo-ontwateringsmachine en niet berekend op droogte. De afgelopen winter sloeg de droogte in Zuid-Europa veel eerder toe, viel de sneeuwval in de Alpen tegen. Wordt dat de gemiddelde situatie dan stroomt er minder zoetwater door Maas, Rijn en Schelde, met alle gevolgen van dien. Het weerbaar maken van de waterhuishouding tegen droogte is echt een urgente zaak.

- Er is dus verandering nodig. Verdroging, grondwatergebruik, veiligheid en biodiversiteit dwingen ertoe. Het is meer dan een technische aanpassing van de waterhuishouding, het dempen van een sloot, het sluiten van de sluisen. Het is een maatschappelijk vraagstuk. Om nog maar een ander gezegde te gebruiken, als het kalf verdronken is, dempt men de put. We komen niet in actie voordat de noodzaak hard duidelijk is geworden. De belangen zijn groot.

De maatschappelijke tegenstellingen zijn stevig en dat zie ik terug in de gemeenteraden, Provinciale Staten, de waterschappen en in het parlement.

Verandering accepteren is moeilijk en onvermijdelijk. Ik pleit voor een benadering die uitgaat van kansen. Kansen van het water voor de economie, denk ook aan toerisme en recreatie, de landbouw en de natuur.

De neiging bestaat om noodzakelijke veranderingen te beoordelen op de gevolgen voor één sector, en in het verlengde daarvan voor de eigen onderneming. Het is een spanningsveld tussen het gemeenschappelijke en het individuele belang. Het vraagt dat we allemaal in beweging komen en over de eigen schaduw heen springen. We kunnen daarbij leren van Zuid-Europa. Daar hebben ze collectieve afspraken gemaakt over de verdeling van schaars irrigatiewater.

Er is nog een factor. Anders omgaan met water verandert de omgeving en dat roept weerstand op. Accepteren mensen dat spelen met ruimte en water?

Creativiteit bij het zoeken naar oplossingen is nodig, maar ook draagvlak en vooral bestuurlijke daadkracht. Er móéten besluiten komen. Verandering is onvermijdelijk.

Het kan, dat heb ik gemerkt. Ik was destijds in Deventer betrokken bij het project 'Ruimte voor de Rivier'.

Dat is daar na veel praten erg goed gelukt, juist door mensen op tijd de ruimte te geven om mee te denken en niet met vooraf dichtgetimmerde pakketten van maatregelen te komen. Ik voeg eraan toe dat we met die zoektocht naar ruimte voor de rivier nog lang niet klaar zijn. Dat geldt voor de grote rivieren, het geldt voor de Brabantse rivieren en beken. Er moet nog meer ruimte komen voor de rivier, voor het water.

Water is van niemand, en daarmee is het van iedereen. Het gaat alle grenzen over. Wat in Frankrijk of Wallonië valt komt via Vlaanderen in Brabant terecht. Kijk naar de Aa of Weerijs *(dit is de naam van een riviertje dat naar Breda stroomt)*, de Mark en de Dommel. Ook voor het grondwater telt de grens niet. Ik zeg het nog maar eens, in ook dat opzicht zijn Vlaanderen en Brabant één. Iedereen is voor zijn deel verantwoordelijk maar is daarmee ook verantwoordelijk voor de buren.

Wie aan het einde van het stroomgebied zit, heeft te maken met de gevolgen van wat bovenstrooms gedaan en besloten wordt. Dat is een onderlinge afhankelijkheidsrelatie. We kunnen het niet alleen.

Samenwerking is een noodzaak. Het gaat om een benadering per stroomgebied en dat maakt de Kaderrichtlijn Water tot een belangrijk instrument. Het dwingt ons om te

kijken naar de samenhang in een heel stroomgebied van een watersysteem.

Die kaderrichtlijn is er gekomen op verzoek van de lidstaten juist vanwege de problemen met de waterkwaliteit in Rijn en Maas. Het is geen Europese hobby, zoals weleens gedacht wordt. De ambities zijn hoog, de doelen moeilijk haalbaar. De complexiteit van een hoogontwikkelde samenleving in combinatie met een al even ingewikkelde waterhuishouding maken het voor de Lage Landen moeilijk om ze te halen, zo was in een analyse van Binnenlands Bestuur te lezen. Dat mag ons echter niet tegenhouden.

De aanzetten zijn er, ook in de samenwerking met de andere provincies en waterbeheerders van de Lage Landen.

Vlaanderen en Brabant, België en Nederland zijn nauw verbonden. We kunnen het niet alleen. Het is tijd om met onze burens nieuwe stappen te zetten. Natuurlijk, er zijn verschillen in organisatie, wet- en regelgeving en verantwoordelijkheden. Nationaal,

provinciaal, bij de waterschappen en in de drinkwatervoorziening. Negeer die.

Waar het om draait is dat de juiste mensen met elkaar aan tafel gaan en dat we doorpakken. Ik pleit voor een drieslag.

Ten eerste gezamenlijke uitgangspunten. Wie naar het beleid en de rapporten “Water het blauwe goud”, “Zonder water geen later”, “Weerbaar Waterland” en “Voorkomen kan niet, voorbereiden wél” kijkt, ziet dat we in de Lage Landen in hoge mate dezelfde conclusies trekken over wat wenselijk is. Water en bodem zijn sturend in het gebruik van de ruimte. We moeten zorgen voor het water van morgen. Veiligheid, voldoende water en droge voeten.

Ten tweede is er de kennisdeling. Bundel de kennis in de lage Landen, geen nieuwe instituten maar een platform. Vraag om creatieve input, laat nieuwe beelden en ideeën toe. Werk op dat punt intensief samen.

Kom voor de stroomgebieden vanuit die kennis naar heldere doelstellingen en een tijdpad om die doelstellingen te realiseren en schakel daarbij ook de mensen, bedrijven en instellingen in die stroomgebieden in. Dat vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid.

Als derde punt: kom tot een gezamenlijke, structurele programmatische aanpak over de grenzen heen. De juiste mensen om de tafel, definieer waar je het over wilt hebben, organiseer, financier voor de lange termijn en pak door! Het oplossen van de wateruitdaging is een zaak van lange adem en bestendige inzet en financiering.

Wellicht ook in het kader van de Vlaams-Nederlandse Delta. Benut daarbij de kansen van Europese subsidieprogramma's om aan de slag te gaan in onze gezamenlijke grensoverschrijdende stroomgebieden.

Ik sprak over het kalf en de gedempte put. Er is een ander spreekwoord hopelijk van toepassing: dat van de gestage druppel die

de steen uitholt en er nu ook gehandeld wordt. In de woorden van de adviescommissie Droogte 'de toekomst is nu!' Ook en juist omdat het water grenzeloos is samen met onze burens in de Lage Landen.

Het is een gezamenlijke uitdaging. Het is tijd om stappen te zetten. Ik hoop dat we in een volgende Bouvignelezing samen vaststellen dat er flinke stappen voorwaarts gezet zijn!